

Μακεδονικά

Τόμ. 35 (2006)

LYUDMIL FERDINANDOV VAGALINSKI, Burnished pottery from the first century to the beginning of the seventh century AD from the region south of the lower Danube (Bulgaria), Sofia, NOUS Publishers Ltd., 2002, σσ. 200, 1 χάρτης, 49 πίν. (Στη βουλγαρική με παρά

Ναταλία Πούλου-Παπαδημητρίου

doi: [10.12681/makedonika.19](https://doi.org/10.12681/makedonika.19)

Copyright © 2014, Ναταλία Πούλου-Παπαδημητρίου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πούλου-Παπαδημητρίου Ν. (2011). LYUDMIL FERDINANDOV VAGALINSKI, Burnished pottery from the first century to the beginning of the seventh century AD from the region south of the lower Danube (Bulgaria), Sofia, NOUS Publishers Ltd., 2002, σσ. 200, 1 χάρτης, 49 πίν. (Στη βουλγαρική με παρά. *Μακεδονικά*, 35, 306–308.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.19>

Lyudmil Ferdinandov Vagalinski, *Burnished pottery from the first century to the beginning of the seventh century AD from the region south of the lower Danube (Bulgaria)*, Sofia, NOUS Publisher Ltd., 2002, σσ. 200, 1 χάρτης, 49 πίν. (Στη βουλγαρική με παράλληλη μετάφραση στην αγγλική).

Η μελέτη και δημοσίευση κεραμικής της ρωμαϊκής και υστερορωμαϊκής εποχής από τις περιοχές της νότιας Βαλκανικής αποτελεί σημαντική συμβολή στην πληρέστερη γνώση των ποικίλων τύπων που ήταν σε χρήση τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην περιοχή, ενώ συγχρόνως συμβάλλει στην κατανόηση των συνθηκών που επικρατούσαν κυρίως κατά την περίοδο των μεγάλων Μεταναστεύσεων και την έλευση φύλων ξένων προς τους γηγενείς πληθυσμούς.

Στο βιβλίο του L. F. Vagalinski παρουσιάζεται μία σημαντική και συγχρόνως ελάχιστη γνωστή κατηγορία της κεραμικής αυτής της περιόδου, αυτή της στιλβωμένης κεραμικής. Η στιλβωση είναι μία πανάρχαια τεχνική μέσω της οποίας το αγγείο στεγανοποιείται και διακοσμείται. Είναι γνωστά τα νεολιθικά κεραμικά των οποίων η επιφάνεια έχει δουλευτεί με βότσαλο, με αποτέλεσμα το αγγείο να αποκτήσει στεγανότητα και συγχρόνως μέσω των λεπτών παράλληλων γραμμών να κοσμηθεί η επιφάνειά του. Η τεχνική αυτή, γνωστή σε όλους τους λαούς, εφαρμόζεται μέχρι σήμερα σε ορισμένες περιοχές.

Η μελέτη του L. F. Vagalinski έχει ως θέμα τα στιλβωμένα αγγεία που έχουν βρεθεί σε περιοχές της Βουλγαρίας και χρονολογούνται από τον 1ο μέχρι τον 7ο αι. μ.Χ. Όπως σημειώνει, πάντως, ο συγγρ., το υλικό που υπήρξε ο πυρήνας της εργασίας του χρονολογείται από τον 4ο μέχρι τον 6ο αι. μ.Χ. Το βιβλίο, μετά από μία σύντομη εισαγωγή (κεφάλαιο 1), διαιρείται σε τρία κεφάλαια, ακολουθεί λεπτομερής κατάλογος των υπό εξέταση αντικειμένων και εκτενής βιβλιογραφία. Ο συγγρ. κρίνει σκόπιμο, πριν από την παρουσίαση και μελέτη των αντικειμένων, να παραθέσει αναλυτικά όλες τις απόψεις των ερευνητών σχετικά με την προέλευση της τεχνικής της στιλβωσης των κεραμικών. Στη συνέχεια εξετάζει αναλυτικά τετρακόσια (400) αγγεία που προέρχονται από τριάντα τέσσερις (34) θέσεις στη Βουλγαρία και χρονολογικά ανήκουν σε δύο ομάδες: 1ος αι. π.Χ. / 1ος αι. μ.Χ. - 2ος αι. μ.Χ. και β' μισό του 3ου αι. μ.Χ. - ca. 600 μ.Χ., με τη δεύτερη ομάδα να υπερτερεί αριθμητικά της πρώτης. Τα κεραμικά παρουσιάζονται ανάλογα με την αρχαιολογική θέση στην οποία έχουν βρεθεί και εξετάζεται το αρχαιολογικό περιβάλλον, τα δεδομένα του οποίου βοηθούν στη χρονολόγησή τους. Ακολουθούν τα συμπεράσματα και ο κατάλογος των κεραμικών. Ένας χάρτης με όλες τις υπό εξέταση θέσεις και σαράντα οκτώ (48) πίνακες σχεδίων και φωτογραφιών συμβάλλουν στην κατανόηση του υπό μελέτη κεραμικού υλικού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ο συγγρ. θέτει το προς εξέταση πρόβλημα και παρουσιάζει τις έρευνες και τις επιστημονικές απόψεις που διατύπωσαν τριάντα έξι αρχαιολόγοι οι οποίοι ασχολήθηκαν με το θέμα μελετώντας στιλβωμένη κεραμική σε περιοχές της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς και σε περιοχές νότια του Κάτω Δούναβη. Η παρουσίαση αυτή αποτελεί μία πλήρη ιστορική επισκόπηση των ερευνών μέχρι το 1999. Οι απόψεις ποικίλουν, όμως οι περισσότεροι ερευνητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι αυτή η κατηγορία της κεραμικής φανερώνει επίδραση από φύλα ξένα προς τους πληθυσμούς που ζούσαν στις υπό μελέτη περιοχές κατά τις συγκεκριμένες χρονικές περιόδους κατά τις οποίες η κεραμική αυτή παρουσιάζει εξάπλωση. Δεν υπάρχει βεβαίως ομοφωνία για την ταυτότητα των φύλων. Στα στιλβωμένα, λοιπόν, αυτά αγγεία ανιχνεύονται επιδράσεις Κελτών, γερμανικών φύλων (Βησιγότθων

και άλλων), Αλανών, Σαρματών, Ούννων, ενώ ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι ρωμαϊκοί πληθυσμοί των συνόρων της αυτοκρατορίας γνώρισαν την τεχνική αυτή από τους «φοιδεράτους» που υπηρετούσαν στον στρατό. Σε παλαιότερο άρθρο του ο ίδιος ο Vagalinski υποστηρίζει ότι η τεχνική της στίλβωσης των αγγείων διαδόθηκε στους πληθυσμούς της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τα φύλα που, κάτω από διαφορετικές συνθήκες, εισέδυσαν στα εδάφη της. Παρόλα ταύτα, τα στίλβωμένα αγγεία δεν κατασκευάζονταν μόνο από, ή μόνο, για τις ομάδες των ξένων φύλων. Τα σχήματά τους αποδεικνύουν άμεση προέλευση από την κεραμική των γηγενών κατά την περίοδο αυτή της ύστερης αρχαιότητας. Διαπιστώνει λοιπόν ότι το πρόβλημα που απασχολεί τους ερευνητές είναι η εθνική ταυτότητα αυτής της κατηγορίας κεραμικής, το οποίο θα μπορούσε να φωτιστεί με τη σωστότερη χρονολόγηση των κλειστών αρχαιολογικών συνόλων που είχαν βρεθεί στη Βουλγαρία. Αυτό ακριβώς είναι και το αντικείμενο της μελέτης του.

Στο τρίτο κεφάλαιο μελετώνται οι τριάντα έξι θέσεις από τη Βουλγαρία, στις οποίες έχουν βρεθεί αγγεία με στίλβωση. Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι για κάθε θέση ο συγγρ. δίνει όλα τα στοιχεία, αρχαιολογικά και ιστορικά δεδομένα, τα οποία βοηθούν στη χρονολόγηση του αρχαιολογικού υλικού αφενός, και, αφετέρου, στη διερεύνηση της ταυτότητας των διαφορετικών φύλων που πέρασαν από την περιοχή σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές. Τα αγγεία κάθε αρχαιολογικής θέσης παρουσιάζονται αναλυτικά και ο συγγρ. επιμένει στα χαρακτηριστικά του τύπου, το σχήμα και τη διακόσμηση. Τα σχήματα φανερώνουν ποικιλία: κανάτες, αμφορίσκοι, άωτα, μόνωτα και δίωτα κύπελλα, μικρά και μεγάλα αποθηκευτικά σκεύη, λεκάνες, μορτάρια. Η στίλβωση καλύπτει όλη ή μέρος εξωτερικής επιφάνειας, ενώ συχνά στα ανοικτά αγγεία, καλύπτει και την εσωτερική επιφάνεια. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι θα ήταν δυνατόν να διερευνηθεί από τον συγγρ. η πιθανότητα η στίλβωση να εφαρμόζόταν όχι μόνο για τη διακόσμηση του κεραμικού αλλά και για τη στεγανοποίησή του.

Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα σημαντικά συμπεράσματα του συγγραφέα. Η μελέτη του πλούσιου αυτού αρχαιολογικού υλικού οδήγησε τον Vagalinski να διατυπώσει τα τελικά του συμπεράσματα, τα οποία αφορούν στη χρονολόγηση, τον τύπο της διακόσμησης και την τεχνική κατασκευής αυτής της ομάδας κεραμικής. Τέλος, παρουσιάζονται αναλυτικά τα επιχειρήματα του συγγρ. σχετικά με την εθνική ταυτότητα των φύλων που έφεραν την τεχνική της στίλβωσης σε περιοχές της Βουλγαρίας. Συγκεκριμένα, τα αγγεία ανήκουν σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους: τα αγγεία της πρώτης ομάδας χρονολογούνται από τον 1ο αι. π.Χ. / 1ο αι. μ.Χ. μέχρι τον 2ο αι. μ.Χ., αυτά της δεύτερης από το β' μισό του 3ου αι. μ.Χ. μέχρι περίπου το 600 μ.Χ. Η πρώιμη φάση εντοπίζεται σε οκτώ, μόνο, θέσεις νότια του Κάτω Δούναβη, ενώ τα παραδείγματα είναι αριθμητικά λίγα σε σχέση με αυτά της επόμενης φάσης. Ο συγγρ. στηριζόμενος στις ιστορικές πηγές και τα αρχαιολογικά δεδομένα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα αγγεία αυτά φανερώνουν επιδράσεις από την κεραμική των Κελτών, συγχρόνως δε σημειώνει τη διακοπή αυτής της τεχνικής στην περιοχή για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η ύστερη φάση παρουσιάζει μεγαλύτερη εξάπλωση στον χώρο, με περισσότερες εντοπισμένες θέσεις, καθώς και μεγαλύτερο αριθμό αγγείων. Ο Vagalinski σημειώνει ότι αγγεία αυτής της φάσης έχουν βρεθεί σε όλη τη Βουλγαρία, αν και ο μεγαλύτερος αριθμός εντοπίζεται στην περιοχή μεταξύ του Δούναβη και της οροσειράς Stara Planina. Τα κεραμικά παρουσιάζουν ποικιλία σχημάτων και εξέλιξη στη στίλβωτή διακόσμηση. Τα αγγεία είναι κατά βάση τροχήλατα, ενώ ορισμένα κατα

σκευασμένα σε αργό τροχό ή ακόμη κάποια σπάνια παραδείγματα χειροποίητων κεραμικών απλά επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Ο συγγρ. καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η τεχνική αυτή υποδηλώνει επιδράσεις φύλων ξένων (γερμανικά φύλα και Σαρμάτες) προς τους γηγενείς πληθυσμούς της περιοχής. Τα φύλα αυτά πρέπει γρήγορα να ενσωματώθηκαν με το τόπιο στοιχείο, από το οποίο υιοθέτησαν την ποικιλία των σχημάτων, ενώ συγχρόνως οι τοπικοί πληθυσμοί άρχισαν παράλληλα με τις γνωστές τους τεχνικές να χρησιμοποιούν και αυτή της στίλβωσης των αγγείων.

Τελικά, η πολύ σημαντική αυτή μελέτη του Vagalinski μάς δίνει πολύτιμες πληροφορίες όχι μόνο για μια σχεδόν άγνωστη σε μας κατηγορία κεραμικής, αλλά και για τις μετακινήσεις πληθυσμών, τις αλληλοεπιδράσεις και τελικά την ενσωμάτωση των επήλυδων στον γηγενή πληθυσμό σε μια περιοχή, όπως η νότια Βαλκανική, που γνώρισε πολλές πληθυσμιακές αλλαγές την περίοδο της όψιμης αρχαιότητας.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΝΑΤΑΛΙΑ ΠΟΥΛΟΥ-ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Αστέριος Καραμπατάκης, *Το αρχείο της Επισκοπής Αρδαμερίου, Θεσσαλονίκης*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 175.

Η καλαισθητή αυτή εργασία με χορηγό την Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Χαλκιδικής εκδόθηκε από τον οίκο University Studio Press. Πρόκειται για μία επιστημονική μεταπτυχιακή εργασία που υπεβλήθη στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Σκοπός της είναι να παρουσιάσει τα 350 έγγραφα της Επισκοπής Αρδαμερίου, της χρονικής περιόδου 1876-1937, που διασώθηκαν και φυλάσσονται στα Αρχεία της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Τα έγγραφα αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι δίνουν πληροφορίες για την Επισκοπή Αρδαμερίου, τις σχέσεις της με τη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, στην οποία υπαγόταν, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, την Οθωμανική και Ελληνική Κυβέρνηση, ενώ προβάλλουν τη ζωή της Επισκοπής και τη μεγάλη προσφορά της στους κατοίκους της και στο Γένος κατά τους χαλεπούς χρόνους.

Η εργασία είναι αφιερωμένη στους κληρικούς της Μητροπόλεως Ιερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου και την προλογίζει ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ιερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου κ. Νικόδημος.

Η ύλη της διαιρείται σε έξι κεφάλαια. Μετά τον πρόλογο σσ. 11-12, ακολουθούν οι συντομογραφίες σ. 13 και η εισαγωγή σσ. 15-27. Εδώ ο συγγραφέας κάνει λόγο για την ίδρυση της Επισκοπής Αρδαμερίου, την υπαγωγή της στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, την ονομασία της, τις κοινότητες που την πλαισιώναν, την έδρα της, την ανύψωσή της σε μητρόπολη το 1924, την κατάργησή της το 1936, καθώς και την προσάρτησή της στη Μητρόπολη Ιερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου το 1940. Την εισαγωγή κλείνει με τους μητροπολίτες Θεσσαλονίκης και τους επισκόπους Αρδαμερίου της περιόδου 1876-1937, στην οποία αναφέρονται τα 350 έγγραφα του Αρχείου της Επισκοπής Αρδαμερίου.

Στο κεφάλαιο I, με τίτλο *Εκκλησία και Παιδεία*, παρουσιάζει, με βάση τα έγγραφα της Επισκοπής Αρδαμερίου, χρήσιμες πληροφορίες για τη μέριμνα της Εκκλησίας στην εκπαίδευση των νέων της Επισκοπής κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας. Συγκεκριμένα αναφέρεται στη λειτουργία δεκαεπτά σχολείων της Επισκοπής (Γαλά-